

تعیین اثربخشی آموزش ابراز وجود بر میزان خلاقیت دانش آموزان پسر دوره ابتدایی

جواد خلعتبری^۱

چکیده:

زمینه: آموزش ابراز وجود می‌تواند بر خلاقیت دانش آموزان تأثیر داشته باشد.
هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش گروهی ابراز وجود بر خلاقیت دانش آموزان پسر پنجم دبستان شهر تنکابن انجام گرفت.
روش: پژوهش حاضر نیمه تجربی و از نوع پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری این پژوهش دانش آموزان پسر پایه اول راهنمایی مشغول به تحصیل در سال ۹۳-۱۳۹۲ بود. نمونه آن شامل ۳۰ دانش آموز است که به روش در دسترس انتخاب شده و در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش، فرم "ب" آزمون خلاقیت تورنس می‌باشد.
یافته‌ها: نتایج تحلیل کواریانس نشان داد که بین دو گروه از لحاظ هر چهار متغیر وابسته تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
نتیجه‌گیری: آموزش گروهی ابراز وجود باعث افزایش خلاقیت دانش آموزان شده است.
کلید واژه‌ها: آموزش گروهی ابراز وجود، خلاقیت، آزمون خلاقیت تورنس.

۱. دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، گروه روانشناسی، تنکابن، ایران Javadkhalatbaripsy2@gmail.com

مقدمه:

تفکر خلاق، از پیچیده ترین و عالی ترین جلوه های ذهن آدمی است (حسینی، ۲۰۰۸)؛ که بر مبنای تخیل و شهود است (رمضانی، ۲۰۰۹) و می توان آن را فرایندی ذهنی دانست که از آن برای ایجاد ایده های نو استفاده می شود (کیانی، ۲۰۱۰). به اعتقاد تورنس، انسان برای ادامه حیات، نیازمند این است که قدرت خلاقیت کودکان را شکوفا نماید و مورد استفاده قرار دهد. خلاقیت آدمی مهمترین اسلحه او به شمار می رود که با آن می تواند بر فشارهای روحی که از جنبه های مختلف زندگی بر او وارد می شود غلبه نماید (حسینی، ۲۰۰۸).

امروزه با گسترش همه جانبه علوم و ارتباطات و توسعه فن آوری های نو، نسل جوان وارد عرصه های جدیدی از زندگی شده است که برای حل مسائل پیش رو، هرگز نمی تواند به داشته های سنتی خود اتکاء نماید لذا نیازمند توسعه مهارت های فکری و عملی جهت تطبیق هر چه بیشتر با دنیای سراسر تکنولوژی است. برخی تفکر را به سه دسته تفکر منطقی، تفکر انتقادی و تفکر خلاق تقسیم کرده اند (حسینی، ۱۳۸۱). در این میان، تفکر خلاق از ممتازترین و پیچیده ترین توانایی های بشری به شمار می رود (سیف، ۱۳۸۳). تورنس^۱ (۱۹۸۹)، در تعریف پژوهشی خود، تفکر خلاق را فرآیند حس کردن مشکلات، مسائل، شکاف در اطلاعات، عناصر گم شده، چیزهای ناجور، حدس زدن و فرضیه سازی در مورد این نواقص و آزمون این فرضیات و بالاخره انتقال نتایج می داند و هیگینز^۲ (۲۰۰۸) آن را مهارت ابداع چیزهای جدید و نیز ارزشمند نمودن آنها تعریف می کند. تفکر خلاق مرکب از چهار عنصر اصلی است؛ این عوامل عبارتند از: سیالی، به معنی استعداد تولید اندیشه های فراوان؛ ابتکار، به معنی استعداد تولید ایده های بدیع و غیرعادی؛ انعطاف پذیری، به معنی استعداد تولید ایده های متنوع و گوناگون و بسط، که به معنی استعداد توجه به جزئیات است (تورنس و گاف^۳، ۱۹۸۹).

1. Torrance

2. Higgins

3. Torrance & Goff

آنچه در بروز خلاقیت دارای اهمیت است تفکر است (سام خانیان، ۲۰۰۸). عوامل متعددی از جمله عوامل شناختی مانند هوش و استعداد، متغیرهای شخصیتی مانند انگیزه درونی، ویژگی های خود راهبری و...، متغیرهای محیطی مانند عوامل سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در شکل گیری آن تأثیرگذار شناخته شده اند (قاسمی، ۲۰۰۵).

بسیاری از انسان ها به طور عمدی یا غیرعمدی در بند تکلف ها، تعارف ها و دورنگی ها مانده اند و از صداقت دور شده اند. در فرهنگ هایی که مردم سالاری حاکم نیست، شیوه های تربیتی بر اساس روش های تنبیهی قرار دارد. مبانی آزادی در نظام آموزشی آنها محوری نیست و زمینه تربیتی برای ابراز عواطف و احساسات وجود ندارد. در این فرهنگ ها، ترس از مظاهر قدرت باعث ایجاد رفتارهایی چون دروغگویی، چاپلوسی، غیبت کردن و تعارضات غیرواقعی می شود که نقطه مقابل رفتار جرأت ورزانه است. این شیوه های آموزشی، جرأت تفکر، خلاقیت و عزت نفس افراد را مورد تهدید قرار می دهند. ابراز وجود به معنی ارائه پاسخ های مختلف و تصمیم گیری های انعطاف پذیر در موقعیت های پیش بینی نشده، با تزلزل و تردید اضطراب آمیز در موقعیت های اجتماعی مغایرت دارد. رفع این معضل اجتماعی نیازمند آموزش ابراز وجود است (رابرت و ایمونس^۱، ۱۹۸۲).

برنامه آموزش ابراز وجود، شیوه های اجرایی متعددی دارد که به طور فردی یا گروهی اعمال می شود. برخی از شیوه های آموزشی ابراز وجود عبارتند از: بازسازی عقلانی، نظارت بر خود، آرمیدگی در موقعیت واقعی، حساسیت زدایی، تمرین رفتار، ایفای نقش، سرمشق گیری، بازخورد، حل مسأله، راهنمایی، تقویت، توقف فکر، آموزش درخواست کردن، "بله گفتن" و "نه گفتن"، ابراز احساسات مثبت، ابراز احساسات منفی و روش های مقابله با انتقاد و آموزش انتقاد سازنده (لین، شیا، چانگ، لای، وانگ و چو^۲، ۲۰۰۴). اعتقاد بر این است که آموزش ابراز وجود به صورت گروهی در مقابله با روش فردی فواید بیشتری دارد، زیرا

1. Robert & Emmons

2. Lin, Shiah, Chang, Lai, Wang & chou

اعضای گروه می توانند رفتار ابراز وجود را در گروه تمرین کنند. اعضای گروه، رفتار ابراز مندانه را راحت تر می پذیرند؛ زیرا دلایل رفتار را درک می کنند و در یک گروه فرصت های بیشتری برای ترغیب و تشویق و بالا بردن ابراز وجود فراهم می شود (لین و همکاران، ۲۰۰۴). پژوهش ها نشان داده اند که آموزش ابراز وجود می تواند بر مشکلاتی که دارای جنبه های شناختی و رفتاری همانند اضطراب، افسردگی، هراس های اجتماعی و افزایش تعاملات اجتماعی هستند اثر گذار باشد (چارلز و استوارت^۱، ۱۹۹۱، ص ۱۷۳، ارلیجز^۲، ۲۰۰۵، ص ۶۳)، و نیز به لحاظ جنسیت، میزان جرأت و رزی در بین زنان و مردان متفاوت می باشد. چنانچه برخی تحقیقات نشان داده اند که میزان جرأت و رزی در میان مردان بیشتر از زنان است. همچنین از لحاظ فرهنگی در تعاملات، زنان جوامع آسیایی میزان جرأت و رزی کمتری نسبت به زنان جوامع غربی از خود نشان می دهند (کجل^۳، ۲۰۰۹، ص ۱۹).

در زمینه اثربخشی آموزش ابراز وجود در درمان اضطراب اجتماعی دلوتی^۴ (۱۹۸۱) پژوهشی را در زمینه تأثیر آموزش جرأت و رزی بر روی دانش آموزان خجالتی و مضطرب انجام داد و نتیجه مثبت به دست آورد. همچنین کروزیئر^۵ (۱۹۸۱) اضطراب اجتماعی و حساسیت بین فردی را در افراد کمرو بالا دانسته و آنان را کم جرأت اجتماعی^۶ نامید. در پژوهشی دیگر نیز که بر روی دانش آموزان پسر سال اول دبیرستان های اهواز انجام گرفت مشخص شد که آموزش ابراز وجود باعث افزایش ابراز وجود، عزت نفس و بهداشت روانی و کاهش اضطراب اجتماعی می شود (نیسی و شهنی ییلاق، ۱۳۸۰، ص ۱۱)، همچنین پژوهش های انجام شده در زمینه کارآیی^۷ آموزش ابراز وجود، کارآمدی آن را در کاهش

1.Charles & Stewart
2.Eureligns
3.Kegl
4.Deluty
5.Crozier
6.Less Social Assertiveness
7.Performance

اضطراب (کیپر^۱، ۱۹۹۲، ص ۲۴۶) و بهبود پیشرفت تحصیلی (کیپر، ۱۹۹۲، ص ۲۴۶؛ دلوتی، ۱۹۸۱، ص ۱۴۹) نیز گزارش نموده اند.

با عنایت به مطالب گفته شده این سؤال مطرح است که آیا آموزش گروهی ابراز وجود می تواند بر خلاقیت دانش آموزان پسر پنجم دبستان شهر تنکابن تاثیر داشته باشد؟ برای پاسخ به این سؤال فرضیه زیر تدوین و مورد آزمون قرار گرفت: آموزش گروهی ابراز وجود موجب افزایش خلاقیت دانش آموزان پسر پنجم دبستان شهر تنکابن می شود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر تحقیق کمی از نوع نیمه آزمایشی پیش آزمون- پس آزمون است. جامعه آماری، دانش آموزان پسر پنجم دبستان بودند. از این میان ۳۰ نفر، حاضر به همکاری در تحقیق حاضر بودند. این افراد به صورت تصادفی در ۲ گروه ۱۵ نفره آزمایش و گواه جای گرفتند. سپس به عنوان پیش آزمون، از فرم "ب" آزمون خلاقیت تورنس برای سنجش خلاقیت دانش آموزانی که به عنوان نمونه آماری انتخاب شده بودند استفاده شد. همچنین از همه دانش آموزانی که آنها در گروه ها حضور داشتند مصاحبه بالینی نیز صورت گرفت. سپس دانش آموزان گروه آزمایش در جلسات آموزش گروهی شرکت کردند.

خلاصه جلسات آموزشی که در ۸ جلسه ۶۰ دقیقه ای و به صورت هفتگی برای گروه آزمایش برگزار شد به شرح زیر است.

جلسه اول: تعریف ابراز وجود و بیان ضرورت و فواید آن در زندگی، دادن تکلیف در رابطه با به یاد آوردن موقعیت هایی که فرد در آن به صورت غیر جرأت ورزانه عمل می نمود و عکس العمل وی در آن موقعیت ها.

جلسه دوم: مرور مختصر جلسه قبل، گزارش تکلیف جلسه قبل توسط دانش آموزان و دادن بازخورد، بحث در خصوص آشنا کردن دانش آموزان با حقوق خود، از جمله حق ابراز نظر و

1.Kipper

حق آزادی انتخاب، دادن تکلیف در رابطه مواجهه با موقعیت های جدید و عکس العمل نسبت به آن موقعیت ها.

جلسه سوم: مرور مختصر جلسه قبل، گزارش تکلیف جلسه قبل توسط دانش آموزان و دادن بازخورد، بحث در خصوص رفتارهای مبتنی بر ابراز وجود و رفتارهای جایگزین به عنوان مثال، بحث در خصوص انواع مختلف رفتار و روش های کنار آمدن با تغییر، دادن تکلیف جهت تشخیص رفتار جرأت ورزانه و غیر جرأت ورزانه (پرخاشگرانه و منفعل).

جلسه چهارم: مرور مختصر جلسه قبل، گزارش تکلیف جلسه قبل توسط دانش آموزان و دادن بازخورد، بحث در خصوص چرا خشمگین می شویم؟ آیا خشم مفید است؟ آیا خشم می تواند یک هیجان بسیار مخرب باشد؟ برخی علایم خشم پنهانی و اینکه چه وقت خشم خود را ابراز کنیم؟ دادن تکلیف در خصوص حفظ آرامش و کنترل خشم در موقعیت های گوناگون.

جلسه پنجم: مرور مختصر جلسه قبل، گزارش تکلیف جلسه قبل توسط دانش آموزان و دادن بازخورد، بحث در خصوص فواید و مضرات خشم؛ به عنوان مثال، تخلیه فشار روانی، رهایی احساسات، دستیابی به اهداف، افزایش صمیمیت (فواید) و ایجاد تعارض، ابقا خشم، حصول افکار غیر منطقی و مضرات، کنار آمدن با خشم، رهنمودهایی برای ابراز خشم، دادن تکلیف در رابطه با کنار آمدن با خشم خود.

جلسه ششم: مرور مختصر جلسه قبل، گزارش تکلیف جلسه قبل توسط دانش آموزان و دادن بازخورد، بحث در خصوص « بله » و « نه » گفتن به درخواست، چرا بایستی « بله » و « نه » بگوییم؟ علل ناتوانی در « نه » گفتن، علل ناتوانی در « بله » گفتن، دادن تکلیف برای بحث در جلسه بعد.

جلسه هفتم: مرور مختصر جلسه قبل، گزارش تکلیف جلسه قبل توسط دانش آموزان و دادن بازخورد، بحث در خصوص اینکه چرا باید انتقاد کنیم؟ برخورد مناسب و موثر با انتقاد، کنار آمدن با انتقاد، فواید و مضرات انتقاد کردن، دادن تکلیف در خصوص کنار آمدن با انتقاد.

جلسه هشتم: گزارش تکلیف جلسه قبل توسط دانش آموزان و دادن بازخورد، مروری بر مطالب ارائه شده در جلسات قبل، تاکید بر لزوم و اهمیت ابراز عقاید و نظرات، درخواست کردن، بله و نه گفتن در موقعیت های مختلف زندگی.

در پایان، از کلیه دانش آموزان که در گروه های آزمایش و گواه شرکت کرده بودند، فرم "ب" آزمون خلاقیت تورنس، به عنوان پس آزمون گرفته شد و مصاحبه بالینی نیز انجام گرفت. سرانجام نتایج حاصل در جهت بررسی هدف تحقیق با یکدیگر مقایسه شدند.

ابزار اندازه گیری در این پژوهش، فرم "ب" آزمون خلاقیت تورنس می باشد. آزمونی که برای بیان اندیشه ها و افکار تازه و جالب در قالب تصاویر شکل گرفته و شامل سه بازی تصویر سازی، تکمیل تصاویر، و دایره ها است که اجرای آن سی دقیقه طول می کشد. این آزمون بر این فرض استوار است که توانایی افرینندگی و خلاقیت چهار عامل جداگانه؛ یعنی سیالی، انعطاف پذیری، اصالت و بسط است.

ضرایب اعتبار برای آزمون تصویری خلاقیت تورنس در پنج مطالعه انجام شده در دامنه بین ۰/۷۸ تا ۱ بوده است. روایی محتوا و سازه آزمون با به کارگیری روش تحلیل عاملی مورد بررسی قرار گرفته و مطالعات انجام شده، روایی محتوا و سازه مطلوب را برای آزمون گزارش کرده اند (تورنس، ۱۹۹۲). بدون شک یکی از معتبر ترین ابزارهای سنجش خلاقیت آزمون، تفکر خلاق تورنس می باشد که در این پژوهش از آن استفاده شده است.

در نمونه ایرانی پیر خائفی (۱۳۷۲) ضریب پایایی ۰/۸۰ در فاصله زمانی دو هفته ای به شیوه بازآزمایی بر روی چهل و هشت دانش آزمون در عناصر سیالی ۰/۷۸ در ابتکار ۰/۷۴، در انعطاف پذیری ۰/۸۱ و در بسط ۰/۹۰ گزارش نمود. همچنین روایی محتوایی پرسشنامه فوق به تایید متخصصان روان سنجی و روان شناسی رسیده است (پیر خائفی، ۱۳۷۲).

یافته های توصیفی این پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است. همان طور که مندرجات جدول نشان می دهد در گروه آزمایش، در مرحله پس آزمون در کلیه متغیرها تغییرات قابل ملاحظه ای مشاهده می شود ولی در گروه کنترل چنین تغییراتی دیده نمی شود. برای بررسی

فرضیه های پژوهش و مقایسه میانگین نمره های مولفه های سیالی، بسط، انعطاف پذیری و ابتکار آزمودنی ها، از روش آماری تحلیل کواریانس چندمتغیره استفاده شد.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار نمره های سیالی، بسط، انعطاف پذیری و ابتکار آزمودنی های دو گروه در دو مرحله اجرای آزمون

گروه	آمار	میانگین		انحراف معیار
		پیش آزمون	پس آزمون	
آزمایش	سیالی	۵/۱۲	۷/۴۱	۱/۳۳
	بسط	۴/۳۴	۷/۲۶	۱/۷۰
	انعطاف پذیری	۶/۵۳	۸/۴۹	۲/۱۷
	ابتکار	۶/۰۱	۷/۲۵	۱/۱۹
گواه	سیالی	۶/۸۷	۷/۰۷	۱/۷۹
	بسط	۶/۹۳	۶/۷۴	۱/۲۲
	انعطاف پذیری	۶/۳۱	۶/۰۶	۱/۵۹
	ابتکار	۵/۶۴	۵/۸۲	۱/۴۷

جدول ۲. ارزیابی خطای F لوین برای متغیرهای تحقیق

متغیر	F	درجه آزادی ۱	سطح معناداری
سیالی	۰/۰۱۱	۱	۰/۹۱۶
بسط	۰/۰۷۷	۱	۰/۷۸۳
انعطاف پذیری	۰/۷۹۱	۱	۰/۳۷۷
ابتکار	۰/۱۵۴	۱	۰/۶۹۶

مقادیر جدول شماره ۲ نشان می دهد که فرض برابری واریانس ها برای متغیرها در سطح ۹۵ درصد برقرار است.

جدول ۳. نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس چند متغیری بر روی میانگین نمره های خلاقیت آزمودنی های دو گروه کنترل و آزمایش

نام آزمون	مقدار	F	درجه آزادی	خطا	سطح معناداری
اثر پیلای	۰/۴۳۲	۷/۶	۴	۱	۰/۰۰۶
لای مبدا ویلکز	۰/۵۶۸	۷/۶	۴	۱	۰/۰۰۶
اثر هتلینگ	۰/۷۶۰	۷/۶	۴	۱	۰/۰۰۶
بزرگترین ریشه روی	۰/۷۶۰	۷/۶	۴	۱	۰/۰۰۶

با توجه به مندرجات جدول بالا، در ستون مربوط به سطح معناداری مشاهده می شود که تفاوت بین آزمودنی های گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون، از نظر نمرات سیالی، بسط، انعطاف پذیری و ابتکار در سطح ۰/۰۰۶، معنا دار است. این نتایج نشان می دهد که بین دو گروه در مرحله پس آزمون، دست کم در یکی از متغیرهای وابسته سیالی، بسط، انعطاف پذیری و ابتکار تفاوت معناداری وجود دارد. جهت پی بردن به این تفاوت، چهار تحلیل کوواریانس یک متغیری در متن مانکوا انجام گرفت که نتایج حاصل از آن در جدول زیر درج شده است.

جدول ۴. نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس بر روی میانگین نمره های پس آزمون خلاقیت گروه های آزمایش و کنترل

متغیر وابسته	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
سیالی	۳۹/۸۹	۱۸/۴۴	۱۳/۳۴	۰/۰۰۱
بسط	۱۴/۲۶	۷/۱۳	۶/۹۳	۰/۰۳۷
انعطاف پذیری	۱۷/۸۲	۸/۴۷	۸/۶۴	۰/۰۲۹
ابتکار	۳۴/۹۷	۱۷/۴۹	۶/۹۹	۰/۰۳۱

با توجه به جدول ۴ در ستون مربوط به سطح معنا داری مشاهده می شود که تفاوت بین گروه آزمایش و کنترل، از لحاظ متغیر سیالی در سطح ۰/۰۰۱، از لحاظ متغیر بسط در سطح ۰/۰۳۷ و از لحاظ متغیر انعطاف پذیری ۰/۰۲۹ از لحاظ متغیر ابتکار در سطح ۰/۰۳۱ معنا دار است.

بحث و نتیجه گیری:

با نگاهی کوتاه به وضعیت پیشرفت علم، بویژه در جوامع صنعتی، درمی یابیم که با ایجاد نهضت های رو به رشدی مانند نهضت پرورش استعداد خلاقیت و ابداع در آن جوامع، جهان سریع تر از پیش، رو به پیشرفت است. اگر بزرگسالانی خلاق و دارای قوه تخیل قوی می خواهیم باید از سال های اولیه زندگی برای آنها برنامه ریزی کنیم. اگر خلاقیت و تخیل کودکان تشویق نشود آنان به بزرگسالانی خلاق بدل نمی شوند (دافی، به نقل از یاسایی، ۱۳۸۰).

ابراز وجود، یک شیوه ساخت یافته برای بهبود اثر بخشی روابط اجتماعی می باشد. رفتارهای ابراز وجودی باعث ایجاد ارتباط نزدیک با دیگران و ابراز دامنه وسیعی از نیازها و افکار مثبت و منفی، بدون احساس گناه و اضطراب می شود (آلبرتی^۱، ۲۰۰۲). در واقع ابراز وجود نمودن یعنی افکار، نظریات، عقاید و احساسات ما و دیگران به یک اندازه حائز اهمیت هستند، به شرطی که به حقوق دیگران لطمه نزنند. در مداخلات ابراز وجودی فرد با تلاش برای کشف و تعریف مشکل، پیگیری هدف های مورد نظر، تکرار نقش گذاری، واژگون سازی نقش و ارائه تدریجی و متوالی رفتارهای مطلوب، شیوه های مناسب را برای بیان خواسته های خود می آموزد. منظور از ابراز وجود، رفتاری است که شخص را قادر می سازد به نفع خود عمل کند. بدون هرگونه اضطرابی روی پاهای خود بایستد، احساسات

1. Alberti

واقعی خود را صادقانه ابراز کند و با توجه نمودن به حقوق دیگران حق خود را بگیرد (هرمزی نژاد^۱، ۲۰۰۰).

در مداخلات ابراز وجودی، فرد با تلاش برای کشف و تعریف مشکل، پیگیری هدف های مورد نظر، تکرار نقش گذاری، واژگون سازی نقش و ارائه تدریجی و متوالی رفتارهای مطلوب، شیوه های مناسب را برای بیان خواسته های خود می آموزد. این تکنیک در افراد غیرخلاق که در تعاملات بین فردی مشکلات فراوان دارند می تواند مؤثر باشد چون آنان یا روابط بین فردی خود را به حداقل رسانده اند و یا واکنش های منفعلانه در پیش می گیرند. بنابراین با فراگیری روش های ابراز وجود، قادر خواهند بود تا به راحتی احساسات و افکار خلاقانه خود را با دیگران در میان بگذارند (ناصری، ۲۰۰۵).

آموزش ابراز وجود که یک روش چند محتوایی رفتاری است و اجزای درمانی آن عبارتند از راهنمایی، ایفای نقش، الگو سازی، پس خوراند، تمرین و مرور رفتاری به صورت تجسمی و عینی (آسچین، ۱۹۹۷، ص ۴۷) همانند آموزش دیگر مهارت های اجتماعی ریشه در روش های روان درمانی، از جمله رفتار درمانی دارد. اعتقاد بر این است که عدم قاطعیت و ابراز وجود یادگرفتنی است، لذا می توان آن را به روش یادگیری از بین برد و رفتار جسورانه و صریح و قاطعانه را آموزش داد (نیسی و شهنی ییلاق، ۱۳۸۰، ص ۱۳). این رویکرد همچنین باعث می شود خود آگاهی کودک افزایش یابد و او بتواند برای خود فکر کرده و خلاق باشند.

نتایج حاصل از بررسی فرضیه پژوهش نشان داد که آموزش ابراز وجود باعث افزایش خلاقیت در دانش آموزان پسر گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل می شود. نتیجه این بررسی با پژوهش های مهرابی زاده هنرمند و همکاران (۱۳۸۸)، آمالی (۱۳۷۳)، ترکمن ملایری (۱۳۸۲) و دیلک و بوند (۱۹۹۶) همسو است.

تحقیق حاضر نمونه ای از بررسی تأثیر مثبت ابراز وجود بر پرورش خلاقیت است. بررسی دیدگاه ها و بازخورد خود کودکان و والدین می تواند نقطه شروع خوبی برای تحقیقات آینده باشد. در انتها بر خود لازم می دانیم که از کلیه دانش آموزان شرکت کننده در این پژوهش کمال تقدیر و تشکر را نموده و آرزوی موفقیت و سربلندی روز افزون برای آینده سازان ایران اسلامی را داشته باشیم.

منابع

- آمالی، شهره. (۱۳۷۳). مقایسه جرات آموزی و جرأت آموزی توام با بازسازی شناختی در کاهش اضطراب اجتماعی. فصلنامه اندیشه و رفتار: سال اول. ۱۸ - ۲۹.
- پیر خائفی، علیرضا. (۱۳۷۲). رابطه هوش و خلاقیت در بین دانش آموزان پسر مقطع دوم نظری دبیرستان های شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- ترکمن ملایری، مهدی. (۱۳۸۲). بررسی تأثیر مشاوره گروهی جرات ورزی بر کاهش برخاشگری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر شهرستان شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارسنجان.
- حسینی، افضل السادات. (۱۳۸۱). ماهیت خلاقیت و شیوه های پرورش آن. چاپ دوم. مشهد: آستان قدس.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۸۳). روان شناسی پرورشی. چاپ یازدهم. تهران: آگاه.
- ماسن، پاول هنری و دیگران (۱۳۸۰). رشد و شخصیت کودک. ترجمه: مهشید یاسایی. تهران: نشر مرکز.
- مهرابی زاده هنرمند، مهناز؛ تقوی، سیده فرخنده و عطاری، یوسفعلی. (۱۳۸۸). "تأثیر آموزش جرات ورزی بر مهارت های اجتماعی، اضطراب اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر". مجله علوم رفتاری. ۳(۱)، ۶۴-۵۹.
- نیسی، عبدالکاسم و شهنی ییلاق، منیجه. (۱۳۸۰). "تأثیر آموزش ابراز وجود بر ابراز وجود، عزت نفس، اضطراب اجتماعی و بهداشت روانی دانش آموزان پسر مضطرب اجتماعی دبیرستانی شهر اهواز". مجله علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز. ۳(۱)، ۳۰-۱۱.
- هگینز، جیمز. (۱۳۸۸). کارآفرینی: ۱۰۱ فن حل خلاق مسئله. ترجمه: احمد پور داریانی. چاپ هشتم. تهران: امیر کبیر.

- Alberti R.(۲۰۰۲). *Psychology of assertiveness*. Translation by: Gharachedaghi. Tehran; Elmi Publication. (Persian).
- Aschen, Sharon R. (1997). Assertion training therapy in psychiatric milieus. *Archives of Psychiatric Nursing*, Vol.11, Iss.1, 46-51.
- Charles, Harvey, Stewart, Mac A. (1991). Academic advising of international students. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, Vol.19, Iss.4, 173-181.
- Crozier, W. R. (1981). Shyness and self-esteem. *British Journal of Social Psychology*, Vol.20, Iss.3, 220-222.
- Deluty, Robert H. (1981). Assertiveness in children: Some research considerations. *Journal of Clinical Child Psychology*, Vol.10, Iss.3, 149-155.
- Dilk, Melody Nichols; Bond, Gary R. (1996). Meta-analytic evaluation of skills training research for individuals with severe mental illness. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol.64, Iss.6, 1337-1346.
- Eureligs- Bontekoe, E.H.M. (2005). Homesickness, Personality and personality disorder: An overview and therapeutic considerations. In: M.L. van Tilburg &Ad .J.J.M.Vingerhoets (Ed). *Psychological aspects of geographical moves: Homesickness and acculturation stress*, Amsterdam University Press.
- Ghasemi F. and Oghlidos T..(2005)Investigating the effect of «creativity training in children» corse on the enhancing creativity in girls Junior childcare students in Shiraz art schools, Quarterly. *Journal of educational innovations*,4(13), 59-70.
- Hormozinejad M. The study of simple and multiple relation of self-esteem, social anxiety and perfectionism with assertiveness in Ahvaz Shahid Chamran University students. [M.A Dissertation]. Iran. Ahvaz: Faculty of Educational Sciences. Shahid Chamran University: 2000. [Persian]
- Hosseini A., *Creativity nature and its training methods*, Mashhad, Behnashr, 2008.

- Journal of Thinking Skills and Creativity, 33-39. Westberg, K.L. (1996). The effects of teaching students how to invent. *Journal of Creative Behavior*, 30, 4, 249-267.
- Kegel, K. (2009). Homesickness in International College Students. *Paper based on a program presented at the 2009 American Counseling Association Annual Conference and Exposition*, March 19-23, Charlotte, North Carolina.
- Kiani M., *Creativity power in problem solving: brain in storm and other techniques*, Mashhad, Merandiz, 2009.
- Kipper, D. A. (1992). The effect of two kinds of role playing on self-evaluation of improved assertiveness. *Journal of clinical psychology*, Vol.48, Iss.2, 246-250.
- Lin, Y., Shiah, I., Chang, Y., Lai, T., Wang, K. & Chou, K. (2004) Evaluation of an assertiveness training program on nursing and medical students assertiveness, self-esteem and interpersonal communication satisfaction. *Nurse. Educ. Today.*: Vol24: PP. 656-665.
- Naseri H. *The guideline of Life skills education Tehran*; Behzisti Organ Publication. 2005. (Persian).
- Ramezani H.A., *Creativity: flowering and innovation basis*, Tehran, Mehvar, 2009.
- Robert E, Emmons ML. *Your perfect right: a guide assertive living*. 4th ed. USA: Impact Publishers; 1982.
- Samkhanian M.R., *Creativity and innovation in educational organization: meaning, theories, techniques and evaluation*, Tehran, Resane Takhasosi, 2008.
- Torrance. E. P. (1992). *Torrance test of creative thinking, streamlined scoring guide (Figural A and B)*. USA: Scholastic Testing.
- Torrance, E.P., Goff, K. (1989). A quiet revolution. *Journal of Creative Behavior*. 23, (2): 136-145.

